

*До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.04
в Національному університеті
«Одеська юридична академія»*

*вул. Фонтанська дорога, 23, м. Одеса,
65009*

ВІДГУК
офіційного опонента
кандидата юридичних наук, доцента Федорової Алли Леонідівни на
дисертацію Шевченко-Бітенської Олени Валентинівни
«ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РАДИ ЄВРОПИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ДІТЕЙ
ВІД НАСИЛЬСТВА»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.11 – міжнародне право

Безправне, рабське положення дітей було характерним явищем протягом століть у багатьох державах світу. Сьогодні світове співтовариство дійшло висновку, що майбутнє людства є залежним від морального, духовного, фізичного розвитку дітей, від розуміння ними значимості прав та свобод особистості, можливостей їх захисту, розуміння свого місця та ролі у соціумі. У сучасному світі створено розгалужену систему міжнародних механізмів захисту прав людей, невід'ємною складовою діяльності яких є захист прав дітей як особливої категорії людей, що потребує специфічних умов розвитку та життєдіяльності, особливого захисту.

Надзвичайно важливу роль у реалізації завдань міжнародного співробітництва у сфері захисту прав дитини, в тому числі, від різних видів насильства, відіграють міжнародні організації та їх органи. Саме на них покладається вирішення тих проблем, які є спільними для багатьох держав, і вирішення яких потребує об'єднання зусиль. Досвід міжнародних організацій має неоціненне значення для удосконалення національного законодавства держав-членів та формування єдиних стандартів захисту прав дітей та контролю за дотриманнях встановлених стандартів.

Провідну роль у сфері захисту прав людини в Європі відіграє Рада Європи, в рамках якої питання прав дітей та їхнього захисту почали виникати майже одночасно з вирішенням їх у системі ООН. За більш ніж 60 років існування Рада Європи розробила стандарти, правові механізми, політику та інформаційно-просвітницькі програми, які, за умови їх здійснення, виявилися надзвичайно ефективними у застосуванні до прав дітей, було прийнято цілу низку договорів у сфері захисту прав дітей. Увагу правам дітей приділяють всі основні інститути та органи Ради Європи, в тому числі Парламентська Асамблея та Комітет Міністрів, Конгрес місцевих та регіональних влад.

Тому, для України, яка є членом Ради Європи та продовжує інтегруватися у європейський політико-правовий простір, особливе значення має вдосконалення вітчизняного законодавства та практики у сфері захисту прав дітей та недопущення насильства по відношенню до них. Однак, до останнього часу у доробку вітчизняної юридичної науки суттєвою прогалиною залишалося дослідження сфери захисту дітей від насильства, ефективно протидіяти зростанню різних видів якого Україні необхідно у зв'язку із воєним конфліктом, наявністю неконтрольованих українською владою територій, значною кількістю внутрішньо переміщених осіб, в тому числі дітей, які легко стають жертвами насильства у таких ситуаціях. Відсутність у вітчизняній науці комплексних досліджень правових механізмів Ради Європи з захисту дітей від насильства вимагало проведення в Україні такого дослідження, яке було б спрямоване на упорядкування та систематизацію наукових знань з окресленої проблематики, враховуючи, з одного боку, недосконалість національних механізмів захисту прав людини в цілому та прав дітей зокрема, а з іншого, участь України у європейському регіональному співробітництві з питань захисту прав людини. Тому, **актуальність та важливість обраної для наукового дослідження теми у теоретичному та практичному аспектах не викликає сумнівів.**

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і

рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність.

У своїй дисертаційній роботі О.В. Шевченко-Бітенська має на меті визначити та систематизувати правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства, виявити особливості їх застосування в Україні та надати пропозиції ефективного застосування зазначених механізмів в українській національній правовій системі. В цілому, на підставі аналізу поданої дисертації можна дійти висновку, що зазначена мета дисертантом загалом досягнута.

Визначена мета та завдання, специфічні предмет та об'єкт дослідження окреслили методологічну основу, яку склали аксіологічний, антропологічний, цивілізаційні підходи, діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системний, герменевтичний, семіотичний, формально-юридичний та інші методи.

Автором опрацьовано значну кількість джерел наукової інформації, вітчизняної та зарубіжної наукової літератури, договорів Ради Європи, актів м'якого права, законодавства України з теми дослідження. Крім того, автором детально проаналізовано практику Європейського суду з прав людини, яка стосується різноманітних аспектів захисту прав дітей від насильства та є відповідно до Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» джерелом права України. Відповідно, висновки, рекомендації та наукові положення сформульовано автором у дисертаційному дослідженні на достатньо високому теоретичному рівні, є обґрунтованими та достовірними.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Як вже було зазначено, комплексні дослідження правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства у вітчизняній науці були відсутні, що дозволило Шевченко-Бітенській О.В. заповнити певною мірою існуючу прогалину. Представлене дослідження правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства має розглядатися як вагомий внесок автора

у розвиток української доктрини міжнародного та європейського права.

В першу чергу, необхідно відзначити проведення автором у першому розділі ґрунтовного аналізу історичного розвитку міжнародного права у сфері захисту прав дітей на універсальному рівні, встановлення недопущення проявів насильства над дітьми, яке за своїм правовим змістом автор поділяє на фізичне та психологічне (с.29дис.) та в цілому аналізує визначення поняття «насильство над дитиною» (с. 23-25 дис.). Враховуючи відсутність єдиного визначення поняття дитина, автор справедливо починає дослідження з його визначення, акцентуючи увагу на дискусійному аспекті початку правового захисту дитини. Погоджуємося з висновком автора щодо неможливості встановити уніфіковане визначення початку життя дитини на сучасному етапі розвитку людства (с. 43 дис.).

Позитивним теоретичним доробком дисертації є розробка автором класифікації видів насильства над дітьми за різними критеріями, зокрема, залежно від суб'єкта, який здійснює насильство, від прав та свобод дитини, які порушено, залежно від середовища та умов, в яких знаходиться дитина тощо (с. 26, 29-31дис.).

Важливе значення для розкриття теми дисертації має визначення поняття правових стандартів (с. 46-48, 57, 59-60 дис.) та правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей (с. 60-62 дис.).

Приділення окремої уваги аналізу Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. також можна віднести до позитивних аспектів роботи. Адже, незважаючи на практичну відсутність прямого закріплення прав дітей у Конвенції, її положення успішно використовуються для їх захисту від різних видів та форм насильства. Зокрема, автор звертає увагу на використання заявниками статті 2, 3, 4, 6, 8, 14, ст. 2 Протоколу 1 та інших статей Конвенції і протоколів до неї, аналізує найбільш відомі рішення Суду, в яких надається тлумачення та формулюються правові позиції. Такий аналіз надає можливість виокремити основні підходи Суду у питанні захисту дітей як від фізичного, так і від

психологічного насильства (с. 87-88 дис.).

Особливу актуальність проведеному дисертаційному дослідженню додає аналіз правових механізмів ради Європи за основними напрямками захисту дітей від насильства, в тому числі розгляд концепцій позитивного батьківства (93-95) та позитивної педагогіки (с. 101 дис.), захисту від сексуального насильства та експлуатації, які, як вірно зазначає автор, є однією з найгірших форм насильства щодо дітей (с. 109).

Одним з основних здобутків Шевченко-Бітенської О.В. в даному дослідженні виступає також аналіз захисту прав дітей під час воєнних дій та збройних конфліктів за допомогою механізмів, передбачених Радою Європи. Аналіз застосування зазначених механізмів є надзвичайно актуальним для України в умовах воєнних дій, які тривають вже більше року та тягнуть за собою жахливі наслідки. Враховуючи відсутність договору стосовно захисту дітей під час збройних конфліктів та воєнних дій, автор аналізує документи рекомендаційного характеру, та визначає їх домінування у зазначеній сфері у порівнянні з договірним правом Ради Європи (с. 122-123 дис.).

Окрім важливого значення для України застосування правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей під час воєнних дій та збройних конфліктів, автор окремо розглядає шляхи та перспективи вдосконалення українського законодавства та приведення його у відповідність зі стандартами Ради Європи. Зокрема, виділено проблемні напрями реалізації в Україні стандартів у сфері захисту дітей від насильства, в тому числі, автором пропонується внесення змін до Кримінального кодексу України (с.134 дис.). Також, необхідно погодитися з автором, що незважаючи на численні законодавчі акти, ратифікацію багатьох міжнародних договорів, проблема насильства по відношенню до дітей залишається гострою, а імплементація міжнародних договорів не є достатньо ефективною (с. 170, 173 дис.).

Все вищенаведене свідчить про важливість отриманих автором результатів та наявність **новизни** у дисертаційному дослідженні.

Значущість результатів дослідження для науки і практики. Висновки

дисертаційного дослідження Шевченко-Бітенської О.В. можуть бути використані у науково-дослідній роботі, нормотворчій та правозастосовній діяльності, у навчальному процесі, юридичній практиці, при підготовці наукової та навчальної літератури та в інших сферах. Необхідно підкреслити, що результати дослідження мають як теоретичну, так й практичну цінність, в тому числі завдяки чітко сформульованим пропозиціям стосовно вдосконалення українського законодавства відповідно до правових стандартів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства. Крім того, дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри права Європейського союзу та порівняльного правознавства та встановленої теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія».

Анотеза та опубліковані автором **публікації у фахових виданнях** за темою дослідження з достатньою повнотою відображають зміст та основні положення дисертації, яка відповідає спеціальності 12.00.11 – міжнародне право, та свідчать про належну апробацію.

Втім, поряд із зазначеними позитивними характеристиками дисертації необхідно звернути увагу **на деякі недоліки, спірні положення та дискусійні моменти**, що мають місце у дисертаційній роботі Шевченко-Бітенської О.В.

1. У вступі до дисертаційної роботи автор справедливо акцентує увагу на включенні питання захисту прав дітей до переліку пріоритетів України під час її головування у Комітеті міністрів Ради Європи у 2011р. Такий пріоритет не є поширеним серед напрямів розвитку Ради Європи, які визначають держави останні роки, що має свідчити про невинноватість обрання нашою державою питання захисту прав дітей в якості пріоритету. Втім, у дисертаційній роботі не розглянуто підстави та мета визнання такого пріоритету та результати роботи у цьому напрямі як для України, так і для Ради Європи в цілому, хоча, у підсумковому документі Комітету міністрів щодо аналізу результатів головування України було визначено, що Україна виконала всі поставлені

завдання, доклавши чималих зусиль та повністю виправдала всі очікування всіх європейців Ради Європи.

2. Розкриваючи тему дисертаційного дослідження автор аналізує сутність, поняття міжнародно-правових механізмів захисту прав людини та правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства, визначає різні види міжнародно-правових та організаційних механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства (с. 60-63 дис.). До одного з основних видів віднесено програмні, заохочувальні механізми. Водночас, визначенню ролі та значення зазначеного виду механізмів увага не визначається. Позитивно вплинуло би на дисертаційну роботу й аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій та Європейської мережі дитячих омбудсманів, які також приділяють увагу захисту дітей від насильства.

3. Не зовсім зрозумілим є обмеження автором початку аналізу розвитку міжнародних універсальних норм щодо захисту прав дітей 1924 р. Так, на с. 32 дис. згадується Конвенція Міжнародної організації праці 1919 р. щодо мінімального віку прийняття дітей на роботу у промисловості як один з перших договорів у цій сфері, прийнятих відповідно до Женевської декларації прав дитини, а також створення у 1920р. Міжнародного Союзу порятунку дітей, яким й було підготовлено Декларацію у 1923 р.

4. Вимагає уточнення перелік договорів ООН у сфері захисту прав дітей (с. 42 дис.) до якого віднесено Пекінські правила, Ер-Ріардські керівні принципи, деякі інші документи, проголошені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН.

5. Погоджуючись з автором стосовно необхідності починати аналіз практики Європейського суду з прав людини щодо захисту дітей від насильства зі 2 статті Конвенції з прав людини (с. 68), яка закріплює право на життя, що є основоположним правом людини, не можна водночас підтримати віднесення зазначеної статті 2 Європейської конвенції до найбільш вживаних заявниками у справах щодо захисту дітей (стор. 67-68).

Проте наведені недоліки, дискусійні питання та зауваження не впливають на високу загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Шевченко-

Бітенської О.В., а мають на меті запросити автора до відповіді, наукової дискусії та подальших досліджень.

Дисертаційна робота є цілісною самостійною актуальною науковою працею, результати якої можуть бути використані в процесі наукових досліджень, у навчальному процесі й в процесі правотворчості. Висновки, сформульовані за результатами дисертаційного дослідження є обґрунтованими, характеризуються науковою новизною. Авторіві вдалося досягти науково обґрунтованих результатів, що в сукупності вирішують наукове завдання, яке є суттєвим для розвитку міжнародного права та науки міжнародного і європейського права – дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування правових механізмів Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства.

В цілому, представлене до захисту дисертаційне дослідження Шевченко-Бітенської Олени Валентинівни «Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства» відповідає всім вимогам, які висуваються до кандидатських дисертацій, в тому числі пунктам 9, 11, 12 та 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013р. № 567, а його автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.11 – міжнародне право.

Офіційний опонент

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри порівняльного
та європейського права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

А.Л. Федорова

ПІДПИС ЗАСВІДАЧ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
КАРАУЛЬНА Н.В.
06.11.2015р.